

Matti Repola

Martti Rapola 60-vuotias

Kuluva vuosi on Kotikielen Seuran piirissä harvinainen merkkivuosi: maaliskuun 14:ntenä seura vietti 75-vuotisjuhlaansa, ja 10:ntenä marras-kuuta täyttää sen pitkäaikainen esimies ja Virittäjän toimituskunnan jäsen Martti Rapola 60 vuotta.

Nimi Rapola tuo mieleen Sääksmäen Rapolanharjun ja sillä sijainseen maankuulun muinaislinnan. Yhtäläisyys ei olekaan pelkkä sattuma, sillä harjun juurella sijaitseva Rapolan ratsutila siirtyi v. 1868 Svinhufvudin suvulta Martti Rapolan isoisälle Juho Kustaa Pietolalle (Kustaa Bjongin pojalle), joka hämäläiseen tapaan ensin sai ja myöhemmin virallisestikin otti sukunimekseen omistamansa talon nimen. Martti Rapola itse on syntynyt lehtori Frans Oskar Rapolan poikana Savonlinnassa.

Valmistuttuaan ylioppilaaksi Porin klassillisesta lyseosta 1910 Martti Rapola kirjoittautui Helsingin yliopistoon, jossa hän valitsi pääaineekseen suomen kielen ja kirjallisuuden. Viehtymystä tällaiseen kansalliseen aineeseen tekisi mieli pitää perintönä isältä, joka oli historian ja suomen kielen opettaja ja on julkaissut mm. oivallisen maakuntakuvauksen »Häme» ja tunnetun ainekirjoitusoppaan. Hämeen menneisyyteen joutui 1914 filofiankandidaatiksi valmistunut Martti Rapola erikoisesti syventymään, kun Hämäläis-Osakunta uskoi hänen toimitettavakseen julkaisun, johon oli koottava kaikki vanhalla suomalaisella runomitalla sepitetyt, historiallisesta Hämeestä talteensaadut runot ja loitsut. Vuosina 1916—17 kahtena vankkana niteenä julkaistu teos »Hämeen runot» kuuluu I osana sarjaan Monumenta Tavastica ja muodostaa samalla Suomen kansan vanhojen runojen IX osan. Kirjan toimittaja laati myös yksityiskohtaisen selostuksen keruutyön vaiheista; teos »Hämeen heimo esi-isiensä perintöä tallettamassa» ilmestyi v. 1928 »Hämeenmaan» IV osana. Työnsä ohessa nuori maisteri jatkoi suomen kielen historiaan kohdistuvia tutkimuksiaan; ensimmäisenä näkyvänä tuloksena näistä oli perusteellinen esitys kielelme pääpainottomien tavujen i-loppuisista diftongeista, jonka alkupuolisko tekijä puolusti väitöskirjana 15. 10. 1919 ja joka kokonaisuudessaan ilmestyi painosta seuraavana vuonna. Virallinen lausunto teoksesta oli erittäin suopea, ja pääasiassa tämän tutkimuksensa ansiosta Martti Ra-

polta nimitettiin suomen kielen dosentiksi Helsingin yliopistoon 1921. »i-loppuiset diftongit» on yhä uudenaikaisen kielitieteellisen kirjallisuutemme näkyvimpiä saavutuksia, runsaasti siteerattu teos, mikä seikka osoittaa, että sen tekijä suhteellisen nuoresta iästään huolimatta oli valmis tiedemies.

Suomen kielen tutkijalla ei itsenäisyytemme alkuvuosina ollut paria yliopistopaikkaa lukuunottamatta mitään muuta edes suhteellisen tukevaa vihreää oksaa, kuin minkä kouluala tarjosi. Tosin oli olemassa Suomen kielen sanakirja-oy., mutta sen pääoman oli sodan aiheuttama inflaatio imenyt miltei tyhjiin. Tri Rapola toimi opettajana Helsingin Uudessa Yhteiskoulussa 1919—24 aineinaan suomi ja historia. Samalla hän muutamina vuosina johti suomen kansankielen sanavaroihin kohdistuvaa keruutyötä. Antaessaan tietoja kokoelmien karttumisesta vuosina 1919—22 hän ei voi pidettyä pessimistiseltä huokaukselta: »Ellei keräystä onnistuta saamaan nykyistä vakinaisemmalle kannalle, kestää vielä 100 vuotta, ennen kuin kaikki on kerätty — edellyttäen, että keräämisen arvoista sanastoa on niin kauan olemassa!» Työssään tri Rapola joutui tarkoin perehtymään ei vain parikymmentä vuotta kestäneen keruutyön tuloksiin, vaan myös siinä käytettyihin erilaisiin menetelmiin.

Tammikuussa 1923 sattunut professori Heikki Ojansuun odottamaton poismeno käänsi Martti Rapolan ladun toiseen suuntaan: hän joutui hoitamaan avoimeksi tullutta paikkaa ensin väliaikaisesti ja v:sta 1924 vakinaisesti saatuaan nimityksen Turun yliopistoon suomen ja sen sukukielten professoriksi. Rapolan siirtyminen Turkuun oli suuri menetys Helsingin yliopistolle ja suomen kielen opiskelijoille, sitäkin suurempi kun yliopiston suomen kielen professori E. N. Setälä valtiollisten tehtäviensä takia ei voinut vuosikausiin itse hoitaa virkaansa. Mutta hänelle itselleen tarjoutui Turussa, missä opiskelijoiden lukumäärä oli verraten vähäinen, entistä parempi tilaisuus antautua tieteen pariin; tältä ajalta ovat peräisin Martti Rapolan toinen »monumentti», Monumenta linguae Fennicae III, joka sisältää Abraham Kollaniuksen lainsuomennokset, siihen läheisesti liittyvä »Äännehistoriallinen tutkimus Abraham Kollaniuksen lainsuomennosten kielestä» (1925) sekä »Vanhan kirjasuomen *toimi* johdannaisineen» (1928). Teokset ovat, kuten nimistäkin voi päätellä, vanhan kirjasuomen alalta, ja samaan aihepiiriin liittyvät myös useimmat niistä tutkielmista, jotka Rapola 1920-luvulla julkaisi Virittäjässä. Lainkaan liioittelematta voidaan sanoa, että nykypolven tutkijoista kukaan ei ole yhtä laajasti perehtynyt vanhan kirjakielimme tuotteisiin kuin prof. Rapola. Tuloksina vanhaan kirjasuomeen kohdistuvasta harrastuksesta olivat vielä perustavaa laatua oleva »Suomen kirjakielen historia» I (1933) sekä yleistajui-

sesti mutta samalla täsmällisesti ja pääasioihin keskittyen kirjoitettu »Vanha kirjasuomi» (1945) ynnä sanahistorialliset tutkielmat, joita on ilmestynyt esikuvallisesta uurastuksesta kertova määrä niin tässä aika-kauslehdessä kuin eräissä muissakin julkaisuissa.

Turun yliopiston professorina Martti Rapola oli vuoteen 1930, jolloin hänet nimitettiin E. N. Setälän seuraajaksi valtionyliopistoomme. Kun hänen arvovaltaansa ja kokemustaan kaivattiin myös Kansankielen sanakirjan aineksien keruussa, hän ei halunnut kieltäytyä Sanakirjasäätiön johtajan paikalta, johon häntä seuraavana vuonna pyydettiin. Tätä tointa hän hoiti v:een 1945 eli tärkeimmän keruuvaiheen ajan; siitä lähtien hän on ollut säätiön hallituksen puheenjohtajana, joten hänen perusteellinen asiantuntemuksensa ja terve suhteellisuudentajunsa ovat edelleenkin sanakirjatyötä ohjaamassa. Sanakirjasäätiössä toimiessaan prof. Rapola joutui jälleen sen kieliaineksen pariin, mihin hänen väitöskirjansa perustui ja mitä hän oli ollut itsekin kartuttamassa 1920-luvun alkuvuosina, nimittäin suomen murteiden. Hollolaan ja sen lähiympäristöön tehdyn »kuuntelumatkan» tuloksia selvittelee artikkeli »Huomioita Hollolan seudun murteiden aukenevista diftongeista» (Virittäjä 1932); samassa lehdessä seuraavana vuonna ilmestynyt, alkuaan esitelmänä pidetty »Hämäläismurteista» osoittaa havainnollisesti mainitun murteiston jakaantumisen alamurteisiin ja myös sen aseman muihin suomen päämurteistoihin nähden. Viimeksi mainittu artikkeli ja jo aikaisemmin (1925) Turun Suomalaisen Yliopiston vuosikirjassa ilmestynyt tiivis ja selkeä esitys »Suomen murteiden keskinäisistä suhteista» ovat sen runsassisältöisen ja suomen murteiden syntyä ja kehitystä valaisevan tutkimuksen alkuituja, joka ilmestyi 1947 Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kustantamana nimenään »Johdatus suomen murteisiin».

Prof. Rapolan aikana ovat suomen murteet ja suomen kieli muissakin eri ilmentymissään saaneet entistä keskeisemmän aseman yliopisto-opetuksessa. Viran aikaisemmasta nimityksestä »suomen kieli ja kirjallisuus» on jätetty pois jälkiosa, ja itämerensuomalaisia kieliä varten on perustettu oma professuurinsa. Käytännössä keskitys on ilmennyt siten, että kirjallisuuden ja lähisukukielten kohdalta on tutkintovaatimuksia jonkin verran lievennetty, kun taas vanhan kirjasuomen ja erikoisesti suomen murteiden kohdalta niitä on lisätty. Ututta on mm., että jokaisen vähintään cum laude arvosanaa tavoittelevan on nykyisin omakohtaisesti perehdyttävä johonkin kansanmurteeseen ja kerättävä siitä pienehkö kokoelma tiettyyn alaan liittyvää sanastoa. Nuoren opiskelijan henkiseen kehitykseen tällaisella työllä saattaa olla syventävä vaikutus, jos hän käyttäen apunaan syntyperäisiä paikkakuntalaisia hankkii perusteellisen selvyuden keruu-

kohteeksi valitsemastaan aiheesta. Mieleen muistuvat Martti Rapolan viehättävän kaunokirjallisen teoksen »Simpukankuoren» Mikko-tohtorin sanat: »Eläytyminen maaseudun oloihin, tutustuminen sen kansan ajattapaan ja tarpeisiin sekä tunkeutuminen entisiä aikoja nykyisestä erotavan verhon läpi voi jokaiselle muodostua verrattomaksi luomisvoiman lähteeksi, jommoisen puutteessa opinnot jäävät kirjaviisaudeksi, vaille henkeä ja elämää». Tuollaiset ylioppilaiden keräelmät on luovutettu säännöllisesti Sanakirjasäätiölle, jonka arkistossa niitä on jo nyt monta pitkää hyllyriviä. Useat ylintä arvosanaa opiskelevat ovat keräelmiensä pohjalta laatineet laudatur-työn, ja näin on aikaa myöten syntynyt kymmenittäin murremaantieteellisiä ja sanahistoriallisia deskriptioita. Sanat palvelemissa asioihin kohdistuvaa tutkimusta ja asiat valaisemassa sanojen merkityksessä ja käytössä tapahtuneita muutoksia — siinä ohjelma, jota prof. Rapola on toteuttanut sekä opetuksessaan että myös omissa sanojen elämää käsittelevissä kirjoituksissaan. Valikoima hänen yleistajuisia esseitään julkaistiin v. 1947 nimellä »Kieli elää». Opiskelijain työt sen sijaan ovat jääneet miltei tuntemattomiksi julkisuudelle, kun seurojemme taloudellinen ahdinkotila ei ole suonut mahdollisuutta edes parhaimmiksi arvosteltujen painattamiseen. Kotikielen Seuran esimiehenä prof. Rapolalla on kuitenkin ollut tilaisuus antaa tunnustusta ansiokkaimmille tutkimuksille siten, että hän on järjestänyt niiden tekijöille tilaisuuden esitellä aikaansaannoksiaan seuran yleisissä kokouksissa.

Suomen kieli kuuluu yliopistojemme ns. keskeisiin aineisiin: huomattavalla osalla filosofiankandidaatteja se on pääaineena tai toisena laudaturaineena. Osittain tästä seikasta, osittain myös taidosta esittää asiat sujuvasti ja selkeässä järjestyksessä johtuu, että prof. Rapolalla on aina ollut oppilaita ja kuuntelijoita harvinaisen runsaasti, viime vuosina ehkä enemmän kuin kenelläkään muulla historiallis-kielitieteellisen osastomme professorilla. Niin miellyttävää kuin opettajan onkin nähdä aineessaan harrastuksen jatkuvan ja kasvavan, tämä ei voi tapahtua ilman työtaakan vastaavaa kasvua. Prof. Rapola on kuitenkin jaksanut suhtautua lisääntyvään työmääräänsä hämäläisen tyynesti, eikä varmaan yhdenkään hänen oppilaansa ole tarvinnut tuntea olevansa »pitkänä kantona kaskessa». Helsingin yliopistoon tänä vuonna perustettu suomen kielen toinen professorinvirka oli kuitenkin välttämätön. Monilla aloilla vallitseva numerus clausus suuntaa opiskelijavirtaa nykyisin yhä vuolaampana sinne, missä ei vielä ole rakennettu keinotekoisia esteitä sen tielle.

Martti Rapolan asiantuntemusta ja arvovaltaa on tarvittu monilla kulttuurielämän aloilla, ja hän on nykyisinkin lukuisien seurojen tai muiden järjestöjen keskeisimmillä paikoilla. Kotikielen Seuran esimiehenä

hän on ollut 1921—24, 1930—35 ja on edelleen v:sta 1946, Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran varaesimiehenä 1935—47, esimiehenä v:sta 1947, Suomalais-ugrilaisen Seuran varaesimiehenä v:sta 1946, Tieteellisen keskuslautakunnan jäsenenä 1943—48, Suomen Akatemian akatemialautakunnan jäsenenä v:sta 1947 ja sen kielilautakunnan puheenjohtajana v:sta 1949 — vain muutamia mainitaksemme. Hänen esimiehyytensä aikana on Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkiston huoneisto kokenut perusteellisen uudestisyntymisen, ja arkisto on nyt saanut kansallista arvoansa ja tieteellistä kantavuuttansa vastaavan tyyssijan.

»Men Tiden gaar, gaar storartet. Det er ikke en synlig Haand som skyver paa, men gaar gjør det, aldrig set slikt, det er ingenting før det er Høst.» Aika rientää, todellakin. Martti Rapolan kohdalla on tosin vaikeata uskoa, että seitsemäs kymmen on alkamassa, siksi reippaana ja nuorekkaana hän liikkuu joukossamme. Aika on ollut hänelle suopea ja piirtänyt merkkinsä kevyellä kädellä. Kuusi täyttymystä on koettu, mutta eikö olekin kirjoitettu, että »kesässä on kymmenen täyttymystä ja syksy on niistä ihanin»?

V. R.